אזנים לכותל המערבי

(לתשעה באב)

מאת ד"ר ישראל אלדד

ירושלים מתפתחת מערבה.

ירושלים בורחת — ולו גם פורחת — מערבה.

ואין לה ברירה לכאורה. כמעט כמו למדיניות הישראלית. חומה חוסמת את מזרחה, ומאחורי החומה כאן: הכותל, לב העיר והארץ, ומאחורי החומה שם: מיליונים לבבות אלמים ככותל, פועמים ככותל, דומעים במסתרים ככותל. כותל מערבי אחד עומד בדד מאחורי חומת אבנים. שלשה מיליונים כתלים יהודיים יושבים בדד מאחורי מסך ברזל.

מתי ייגאל זה? מתי ייגאלו אלה?

ושמא יחדיו? שמא אי־שם במעמקים מנהרת הגיון מוליכה מזה אל אלה ומאלה אל זה לגאולת יחדיו?

*

בינתיים ירושלים החיצונה, זו שמחוץ לחומה, מתפתחת כשגבה אל הכותל. תחילה עוד נשען הגב על החומה, עתה אף זאת לא. הכל נע מערבה.

אתמול אף הועברה תחנת „אגד" המרכזית מערבה. ואין איש אשר יתאבל על כך, אין איש אשר יזיל דמעה סנטימנטאלית על כך. אדרבא, טוב שהוסרה חרפה זו מבירת ישראל, תחנה זו חסרת־נוי, חסרת־נוחות וחסרת־יעילות כלשהי, כסוף פסוק לאותו רחוב „ראשי" המכניס אותך אל העיר, ואין בו כלום מירושלים טירת קודש ואין בו כלום מירושלים בירת חול. כל טעמו של רחוב יפו בעבר היה בהיותו רחוב המוליך עד שער יפו אשר בחומה, אשר אל העיר. אם לקחת מרחוב יפו את שערו, נטלת ממנו את טעמו ואינך סולח לו את כעורו.

על כן טוב שהועברה אותה תחנה מכוערת. אלא שלא לעבר שער יפו הועברה, כי שער יפו אינו עוד מרכז, הוא על הגבול, הוא מעבר לגבול, והמרכז נע מערבה. עם כל העיר החדשה. רחוק יותר מהחומה. רחוק יותר מהכותל.

יחד עם הלבבות הנעים ממנו והלאה, ממנו מערבה.

וודאי תהיה התחנה החדשה נוחה יותר, חדישה יותר, כאשר נוחים יותר וחדישים יותר שאר מרכזים אשר נעו מערבה, אשר ירדו מערבה.

כן פוצל הר הצופים ברדתו מערבה.

ירדה האוניברסיטה לקרייתה החדשה. והיא נוחה יותר והיא חדישה יותר. כן ירדה „הדסה" ועתה ודאי שהיא נוחה יותר וחדישה יותר. ואף על פי כן כל יודעי הר־הצופים, לבם נצבט בם, אם עדיין לא נתאבן, אם עדיין לא נתקרר בחידושי מיזוג־האוויר שבבניינים החדשים. בהר הצופים הן לא יכולת שלא להסתכל מזרחה אל ירדן ומואב ולא יכולת שלא להביט אל עבר העיר.

ובקריית האוניברסיטה היום וב„הדסה" היום פאר הבניינים והאולמות מזה וחוסר הפרספקטיבה מזה, מעלימים מן העין, משכיחים מן הלב את אלה שהיית צופה בהם ממרומי הר הצופים, צופה ומצפה, כי לא באקראי צרף העברי וצרף־הנביא זה השורש האחד לצופה ומצפה. „צופה נתתיך לבית ישראל", אינו סתם עניין ראייה, של הסתכלות, כי אם של צפייה, של כמיהה. ייתכן שיש הרבה הסתכלות מדעית שם בקריית האוניברסיטה החדשה. צפייה אין שם. וכפי הנראה אין לנו, אין לעם גם לצפות משם לישועות ונחמות. גם היא, האוניברסיטה, נטתה מערבה. שמשנו לא תזרח משם ולוואי ולא תשקע.

לעומת זאת אין ספק שמבחינת בריאות הגוף נשבע נחת מהמרכז הרפואי החדש שהוקם במערב, כשם שמבחינת הבראת הגוף וחישולו של הגוף המדיני יש לנו בכלל ובפרט לא מעט מהמערב.

ישנם רבים אשר מרוב כאב על העדר הרוח, על העדר אידיאליזם, על העדר כיסופים, מתרפקים, מתגעגעים על הימים הטובים ההם ורוצים בהם ורוצים בהר הצופים ולו גם במשטר זר כאשר היה.

וישנם רבים אשר מרוב כאב על החול ועל הגבב, על בדידותו של הכותל, מרוב צער על הצער־שאיננו, מרוב אבל על האבל־שאיננו אף לא בתשעה־באב, הם מתגעגעים אל ימי תשעה־באב ליד הכותל ולו בשלטון זר.

ואין חלקנו עמהם, כי טוב לנו היום מאתמול.

אך בריאות הגוף שאינה מנוצלת למה שצריך היא כרוח המסתחררת סביב עצמה ואינה מניעה כנפיים כל שהם וכיוון אין לה. ובכייה ליד הכותל שאינה באה מתוך געגועים לשלשת הכתלים הנותרים היא סתם השתפכות נפש הנהנית מעצמה בתחום הסוביקטיבי, והיא בכייה לדורות ללא גאולה בתחום האוביקטיבי.

וכבר דרש על כך הזז ב„דרשה" המפורסמת, שגלות ויסורים ורעיון משיח נעשו בעם היהודי כוח אנטי־משיחי. מכיוון שישנו הרעיון המשיחי אין צריך לעשות דבר על מנת להגאל. נסמוך עליו ועל חמורו. וכן אותו כותל מערבי שתחילתו שייר לעוצמת הבית כולו, זכר לתפארת וגדולה, ומכוח זה מקור כיסופים ושאיפה לתפארת ולגדולה מחודשים, וסופו בכייה לדורות, מקום מקווה דמעות, מקווה שמטהר את הנפש מכאבה אך אינו מוליך את הדמעות לשום מקום, אינו הופך אותן לנהר, אינו מזרים אותן וממילא הן הופכות להיות בצה עומדת במקומה. ומעטים, מעטים בלבד נותרו בדורות האחרונים שבכיים על יד הכותל או באבלם בכל בתי הכנסת, לא על הכותל המערבי הנותר בכו כי אם על שלושת אלה אשר לא נותרו, לא על הקדושה שנותרה למטה התאבלו, כי אם על הטומאה המתנוססת למעלה. רק מעטים כאלה עדיין. רוב רובם של הבוכים מצאו סיפוקם בכותל היחיד הזה ונחמתם בו ובדמעות אשר שפכו עליו וסביבו. והיה דומם, או עדיין דומם, דום ללא עצב, מכל מקום ללא אותו עצב שעליו שר אורי צבי גרינברג: ברוך הוא העצב אשר מוצאו אל הזעם וברוך הוא הזעם אשר דמיונו ושכלו הולכים אלי מעש אכזר וקדוש.

והוא הדין לרוח שנעשית מטרה לעצמה והוא הדין לגוף שנעשה מטרה לעצמו, שניהם כדין הנפש, דין הדמעות, דין הכיסופים שנעשים מטרה לעצמם ואינם הולכים, ואינם מוליכים לשום דבר, אינם מכנסים את האדם אלי זריחה חדשה.

שוקעים מערבה. הימה.

כי כן היא נראית היום ירושלים ההולכת מערבה, כי זהו כיום אחד מסימניו של המערב כולו, חוסר אידיאה מרכזית, פיצול הערכים, כל אחד לעצמו וממילא ביטול כל ערכו. ביטול כל ערך וערך נפרד. כל הנהרות ההולכים אל הים אובדים בו.

ואי שם עמוק מי יודע אם אין הסיבה העמוקה לבדידותו של הכותל, לניתוקו מגוף העם דוקא עם הבראתו של גוף העם, אותו פחד מפני שלשת הכתלים האחרים שהיינו חייבים להקימם אילו היה האחד בידינו. „למה לנו הצרה ההיא, למה לנו העתיקה ההיא?" לא עבדאללה המושלמי המזרחי, לא ברנדוט הנוצרי המערבי, לא הם ניתקו אותנו מהכותל, אותו פחד ממה שנתחייב מזה, אותו פחד מגאולה שלמה, הם שעצרו את צבא ההגנה לישראל ליד החומה. לעיני ראשי הצבא ההוא לא היתה מפה שלמה של הארץ מכיון שלא היתה לעיניהם מפה שלמה של בית המקדש. לכל היותר ראו את הכותל כשריד ארכיאולוגי בעל ערך סנטימנטאלי ולא במשמעותו האחת: אבן פינה לבית החדש.

*

על דרך המליצה מדברים וכותבים על מדינת ישראל כ„בית שלישי" וזה חסר טעם והגיון, וזה חסר אמת. ולא מבחינה גיאוגרפית בלבד שאין בית אלא על הר הבית, כי אם גם מבחינה מהותית.

יש לכאורה תמיהה רבה לגבי כל אותו עניין של בית המקדש לאלהי ישראל.

מילא האלילים, אלה הבריות המצומצמות בשלטונם; החומריות בסמליהם, הם זקוקים לבתים. והנה דוקא הם אהבו כל גבעה רמה וכל עץ רענן. ואלהי ישראל, בורא שמים וארץ, שאין לו דמות והוא רוח עליון, אשר שמי השמים לא יכילוהו, כדבר שלמה המלך בחנוכת הבית הראשון, אלהים זה למה לו בית וארבעה כתלים?

לא הוא כמובן, אנו, עמו, זקוקים לבית הזה, שאם לא כן הרוח שלנו נפשקת לכל רוח.

וכשחרב הבית הקימו חכמי ישראל שלשה כתלים אדירים של הלכות ומצוות וסייגים לקיים את רוחנו; אולם גם אלה השלשה לא היו מקיימים אותנו ואת רוחנו אלמלא נשענו על הכותל היחיד ההוא, המערבי הנותר. אין מושג הבית חל אלא על מה שהוא חומה בצורה המכילה את הרוח, ממלכתיות ישראל שאלהי ישראל בה. ללא ממלכתיות — זהו בית־מדרש על כל אשר בו לאור ולצל. וללא אלהי־ישראל — זוהי מדינת ישראל או אולי אף בית־לאומי, כניסות קודם. אולם „הבית" ובמיוחד „בית שלישי" לא יחול אלא על צירוף ממלכתיות ישראל ורוח ישראל. ואלה לא יקומו אלא עם היבנות שלשת הכתלים הנוספים לכותל האחד הנותר, הבודד היום.

*

רק מכיון שאין מדינה זו „הבית השלישי" לא מבחינה טריטוריאלית ולא מבחינה רוחנית, יכול להתרחש בה מה שמתרחש ולא היינו מעלים זאת על הדעת:

בתוככי מדינת ישראל ובתוככי ירושלים משוטטים מיסיונרים נוצריים לצוד נפשות ילדי ישראל.

מכיון שתחיית הגוף היהודי איננה מלווה תחיית רוח ישראל מחציפים שליחי הנצרות פניהם.

ומכיון שלא פתחנו בקונטראופנסיבה לאחר מאות שנים של התגוננות ולאחר שבשתי החזיתות פשטה הנצרות את הרגל: בחזית האירופית ובחזית ארץ ישראל —

ובמלוא הצדק והאמת רשאים וחייבים אנו לקום ולאמר גם לאלה ה„שליחים" הקטנטנים ציידי הנפשות בירושלים וגם לשולחיהם האדירים הרשמיים והבלתי־רשמיים, הכנסייתיים והמדיניים כאחת:

הרפו!

מיהודים על כל פנים, הרפו!

טלו לכם מאות מיליוני נפשות באסיה ובאפריקה „לגאול" אותם, רק מיהודים הרפו, שאם יש לכם בכלל שמץ הצדקה וטעם בחזית נגד עובדי אלילים או קומוניסטים ר"ל, הרי במחצית השנייה של המאה העשרים לספירתכם, עם ישראל איננו זקוק לא בכללו ולא בפרטיו לגאולה מידכם. מה שאירע לעם ישראל בגלותכם הוא אות לפשיטת רגל לאלף וחמש מאות שנה לשלטונכם באירופה. אנשי אמונתכם, וקאטולים ופרוטסטאנטים למיניהם, השתתפו במיליוניהם בהשמדת עם ישראל מבלי לראות בכך סתירה לתורת הנצרות. ומה שארע לעם ישראל בארצו הוא אות לפשיטת רגל עקרונכם המשיחי, הוא אות לאמת תורת נביאים על הגאולה. תקומת מדינת ישראל כאן והשמדת יהודים שם, שני אלה מן הדין היו שיעמידו את העולם הנוצרי, אם כן הוא באמונתו ולא צבוע, על ברכיו, לא לפני הצלב כי אם לפני העם היהודי הצלוב והמנצח והקם לתחייה ממש ולא במדומה. ואם השתמשו נוצרים עד היום הזה בעם היהודי כהוכחה ש„המשיח" בא אז, הרי השמדת העם היהודי בידי מאמיני ישו ברובם, ותקומת מדינת יהודים בארצם, הם הוכחה שהוא, „משיח" זה, היה מה שהיה, אך משיח לא היה, לא שלנו ואף לא שלהם, לא גאלנו ולא גאלם, ואין מקום ל„כנסיית משיח" בתוככי ירושלים, ודאי לא בזאת שבידי יהודים היום. אין מקום לצוד נפשות ילדי ישראל במדינת ישראל לאחר טבח גופיהם של ילדי ישראל ביבשת הנצרות, אם לא לאמר: בחסותה במקומות לא מעט. מכל מקום פרי הסתה דורות רבים. עצם הדבר הזה שאנו מתירים פעולת מיסיונרים נוצריים בתוכנו לאחר מה שארע שם וכאן, עצם האבסורד הזה, מעורר בהם ספקות לגבי המשמעות האמיתית של תקומת מדינת ישראל כהזמת תורתם, כביטול כל ערכה הדוגמאטי והחינוכי. שקר לדוגמה, כשלון לחינוך.

ועצם האבסורד הזה של כותל מערבי, שריד בית המקדש וכל העיר העתיקה והר הבית, כל אלה מחוץ לגבולות מדינת ישראל, ומבלי שיודגש ויוטעם שמדינת ישראל כולה איננה אלא ככותל אחד המחכה להשלמתו, עצם האבסורד הזה הוא שמזקף אצל נוצרים ישרים במקצת ואצל חצופים בהרבה את קומתם שנכפפה אצל הישרים בהרבה ואצל חצופים במקצת עם ההשמדה בגולה ועם תקומת המדינה בארץ. הם מתחילים להתאושש משני אלה, ובפרט לאנשי רוח מעטים — במיוחד בצרפת — אין הם מקבלים את מדינת ישראל אלא כעובדה קיימת שיש להתפשר עמה בלית ברירה ולא כעובדה שיש לה צידוק מוסרי והיסטורי.

וזה בא לנו רק מכיון שנעצרנו באמצע הדרך מבחינה טריטוריאלית ואף בפחות מזה מבחינת התחדשות רוחנית.

*

כל עוד הכותל המערבי היה מערבי, היה טוב, שכן צד זה שלו הדגיש את היותו חלק מבניין שאיננו. אולם כאשר הפך להיות כותל דמעות בלבד, נעשה חסר משמעות היסטורית פעילה, לא עוד מפעיל דמיון ורצון.

ועל כן:

אין טעם לכל התביעות שאנו תובעים על פי סעיפים יודעים „גישה אל הכותל". אנו מאשרים בזאת את אופיו כ„כותל דמעות". להבדיל: הקבר הקדוש של הנוצרים הוא מסוג המקומות שאפשר להשאירו בדוחק, כי ערכו הוא סמלי בלבד ובו עצמו ואין הוא מחייב שום דבר של ממש פיסי. לא כן הכותל המערבי. לנו אין זה זכרון היסטורי של עבר בלבד, כי אם אבן פינה לבניין עתיד. על כן בטרם אנו דורשים מחסדי ערבים או מחסדי או"ם גישה לכותל, עלינו לקבוע לעצמנו גישה לכותל, לפני שנשיגו בעצמנו. ולעצמנו חייב להיות ברור:

זהו כותל ראשון לבניין בית שלם. לא כותל דמעות עוד. רק לא כותל דמעות. אלא אם כן — דמעות גיל.

*

ירושלים מתפתחת מערבה וממילא יורדת כי המערב למטה.

תחילה היינו עם פנינו סמוכים לכותל אך אז הרבינו לבכות וידינו חלשות. כיום ידינו חזקות ואיננו בוכים עוד וזה טוב, אך פנינו עורף לכותל.

תחילה עוד היינו סמוכים בכל לחומה וגבינו עליה. כיום אנו מתרחקים גם ממנה. הר־ציון ניתן — או „מוחזר" בלשון יודעי־היסטוריה־מחוכמים שלנו — לכנסיות ומיסיונים ובתוכם גרמניים דוקא. ומה שנותר מהר־ציון עניין לסחר מזכרות לתיירים ואומרי תהלים.

ירושלים מתפתחת, פורחת אך בורחת מערבה.

ולוואי שיהיה מערב זה יפה ורחב וחזק, בתנאי —

בתנאי שכל החצים שבראשי כל־כבישים יורו מזרחה.

אם לא — ניפול הימה. כדי שלא ניפול הימה.

כי לא רק הכותל יושב בדד היום. בלעדו גם אנחנו יושבים בדד. פשוטו כמשמעו. גם מבחינה מדינית לא היינו יושבים בדד כל כך אילו היה הוא וכל אשר מאחוריו בידינו. דחקנו המדיני הוא פרי דחקו של הכותל.

ויש אזניים לכותל והוא שומע למה שמדובר בו אצלנו וגם הגויים שומעים למה שמדובר בו אצלנו. ובמידה שאנו פוסקים מלדבר בו, עמדתנו בארץ אינה מתחזקת כי אם מתרופפת, להפך ממה שנדמה בעיני פוליטיקאים בני־יומם, הראציונאליסטים והריאליסטים כבכול.

בעבר לא היה כלום בידינו בעמדנו ליד הכותל. רק לב ועיניים לשפוך דמעות.

כיום יש לנו יותר מזה. יש ידיים והן מלאות והן חזקות. זה יותר, בתנאי —

בתנאי שזה לא על חשבון הלב. אם על חשבון הלב, הרי זה פחות ממה שהיה לנו בימי הציפייה, בימי תשעה באב.

„הבוקר" — 21.7.61 — עמ' 3